

УДК 808.26 : [801.314.3 : 801.314]

І.А. Бароўская

канд. філал. навук, дац., заг. каф. замежных моў
 Гомельскага дзяржаўнага медыцынскага ўніверсітэта
 e-mail: borowskaya.ira@yandex.by

«АСОБНЫ МАЦЯРЫК НАЦЫЯНАЛЬнай ПАЭЗІі» АНАТОЛЯ ВЯРЦІНСКАГА

На шырокім фактычным матэрыяле прадстаўлена даследаванне творчасці гуманістычнай скіраванасці, найбольш яскравых вобразных сродкаў паэзіі Анатоля Вярцінскага. Драматург, крытык, перакладчык, журналіст, паэт, ён заўсёды сцвярджаў сваёй творчасцю моц верша, дзе пераплецены сэнс і эмоцыі. Многія вершы А. Вярцінскага пакладзены на музыку. У артыкуле прасочваецца сувязь паэзіі Вярцінскага з творчасцю Я. Коласа, Н. Гілевіча, Р. Барадуліна. Разглядаецца канцэпт 'хлеб' у першым творы «Песня пра хлеб», праводзіцца класіфікацыя і аналізуецца ўжыванне метафары ў залежнасці ад тэматыкі і паэтыкі вершаў, адзначаецца багатая метафарычнасць асобных твораў. Сярод індывідуальна-аўтарскіх метафар у паэзіі А. Вярцінскага выдзелены некалькі мадэляў словазлучэнняў, на якіх будуюцца гэты. Аналіз паэтычных радкоў дазволіў вызначыць і розныя віды метаніміі. Адзначана роля сінонімаў у паэтычных творах А. Вярцінскага.

Чалом табе, паэт Вярцінскі,
 Паэт-мудрэц, паэт-філосаф
 Н. Гілевіч

Уводзіны

А. Лойка ў артыкуле «Светла. Смела. Магутна» ахарактарызаваў паэзію А. Вярцінскага як інтэлектуальна-філасофскую [1, с. 6]. Увогуле, многія даследчыкі характарызуюць паэзію як філасофскую, інтэлектуальную, якая вучыць нас асноўным прычынам сумлення, маралі, гуманізму. У паэтычных радках скандэнсаваны думка і пачуццё, асабістае і грамадскае, інтымнае і агульназначнае. Сацыяльны, духоўны зрок паэта абвострана ўспрымае рэчаіснасць, засяроджаны на асэнсаванні карэнных праблем чалавечага быцця. У лірычнага героя – высокая мера рэчаў, ён адчувае асабістую далучанасць да ўсяго, што адбываецца ў свеце. Страсны прапаведнік духоўных каштоўнасцей, А. Вярцінскі сваёй творчасцю дае маральныя ўрокі, у якіх ідэалы чалавечнасці, маралі, непакой душэўнага пачуцця вызначаюць грамадзянска-публіцыстычную лірыку паэта. Драматург, крытык, перакладчык, журналіст, паэт, А. Вярцінскі заўсёды сцвярджаў сваёй творчасцю сілу верша, у якім думка і эмоцыя існуюць у цеснай садружнасці, узаемапрапінскенні, ствараючы той цудоўны лірызм, які выпраменьвае святло і цяпло.

Мэта артыкула – даследаваць адметнасці творчасці паэта. У сувязі з гэтым намі пастаўлены наступныя задачы: 1) раскрыць канцэпт 'хлеб'; 2) вызначыць ужыванне, спалучальнасць метафар у залежнасці ад тэматыкі і паэтыкі паэтычных тэкстаў; 3) акрэсліць спецыфіку выкарыстання індывідуальна-аўтарскіх метафар, вызначыць іх асноўныя мадэлі выкарыстання; прааналізаваць метанімічныя пераносы, вызначыць іх асноўныя віды.

Творы Анатоля Вярцінскага вучаць чытача жыць сумленна, годна, ставіцца да жыцця з пазіцыяй чалавечнасці, высокай маралі і духоўных каштоўнасцей. Журналіст па адукацыі, ён вядомы як публіцыст, драматург, крытык і перакладчык. У літаратуру прыйшоў найперш паэтам і дасягнуў найбольш як паэт. Многія вершы паэта пакладзены на музыку. У песнях-рамансах «Было ў салдата два полі» (К. Цесакова), «Летнім вечарам» (А. Туранкова), «Прыходзяць з памяці равеснікі» (Я. Глебава), «Ёсць у горада слава гордая» (І. Лучанка) і іншых выяўляецца грамадзянская накіраванасць, лірыка-фі-

ласофскі характар, строгасць, высакароднасць і шчырасць глыбокага пачуцця. Ёсць у паэта і «Саркастычныя песні» (кампазітар Л. Шлег), дзе сапраўды гарэзлівы гумар з сатырычным адценнем напаўняе музычную інтанацыю, якая залежыць не ад рытмічнай, а ад сэнсавай нагрузкі паэтычнай мовы.

Паэзія паэта ўвабрала ў сябе традыцыі Купалы, Коласа, Куляшова, Панчанкі, Танка, часта заўважны ўплыў вуснай народнай творчасці, багатая і жанравая палітра: вершы-заклікі, прытчы, элегіі, балады, оды і інш. [2, с. 7].

Канцэпт ‘хлеб’. Першы паэтычны зборнік А. Вярцінскага – кніга «Песня пра хлеб», якую крытыка сустрэла прыхільна, а паэта назвала традыцыяналістам. Аднайменная паэма ў гэтым зборніку прыцягвае ўвагу паэтызацыяй працы хлебараба, сялянскага побыту, засяроджвае ўвагу на духоўнай прыгажосці працоўнага чалавека. Гэта «лепшы твор у кнізе. Паэт уславіў хлеб як вялікую матэрыяльную і маральную каштоўнасць, у якой увасоблены сэнс жыцця і працы хлебараба» [3, с. 54].

«Песня пра хлеб» асветлена ўспамінамі маленства, калі працэс нават падрыхтоўкі, а тым больш выпечкі хлеба набывае сімвалічна-магічны сэнс. Майстэрства паэта ў перадачы настрою, рамантычнага каларыту гэтага народнага абраду. У паэме пераплечены і гімн печы, і гімн матчыным рукам, і гімн выпяканню хлеба. І ўсё гэта праз «нейкія асабліва даверлівыя, мякка-сарамлівыя, пяшчотна-замілаваныя інтанацыі» [4, с. 307].

Твор набліжаецца да падобнага эпізода ў паэме «Новая зямля» Я. Коласа: *Быў дзень святы. Яшчэ да рання / Блінцы пякліся на сняданне* [5, с. 346]. Яскравы малюнак беларускага застолля назіраем і ў Н. Гілевіча ў рамане «Родныя дзеці»: *Калі на свеце нехта дзесьці / Умее добра працаваць, – / То ўмее ён і смачна з’есці / І – адпаведна – згатаваць! / Таму – дастойна, без эфекту / Прымай падзяку-пахвалу – / І беларускаму палетку, / І беларускаму сталу!* [6, с. 131]. У кожнага мастака слова малюнку насычаны яскравымі эпітэтамі, вобразнымі азначэннямі, свяшчэнным падтэкстам: *І звон аб прыпек скавародны ... Спяваў ім песняю святою / І лашчыў сэрцы іх і вушы / І поўніў радасцю ім душы, / Такі прыемны, мілагучны, / У той прыемнасці выключны* [5, с. 14]; *А побач – зірк – як цуд, як казка – / З каляндрай, з перцам, з часнаком – / Ляжыць вясковая каўбаска, / Таксама ўвітая дымком* [6, с. 130]; *... На лісце сонечнае, узорнае / Кідае цеста жменяю спорнаю, / Яно нахадзілася ўволю, / Яно са сваёй змірылася доляй, / І пад рукою умелай пакорна / Яно набывае любую форму* [7, с. 135].

Па-рознаму адбываецца суправаджэнне апісаных падзей. У Я. Коласа, Н. Гілевіча прысутныя гамоняць, жартуюць, дзесьці таўчэцца дзятва, якая іншы раз сцягвала сабе тое-сёе са стала. І – «Песня пра хлеб», дзе ўраз сціхае дзіцячы гоман. / *Стаіць цішыня незвычайная ў хаце* [7, с. 136].

Яркімі, цёплымі фарбамі пранізаны радкі паэмы, таму і сінонімы, ужытыя ў паэтычных радках, цалкам пазітыўныя па сваім сэнсе. Апісваючы дзяцінства, аўтар звяртае ўвагу на *прыветны і сонечны верасень, дзённы, сонечны прастор: Хіба не ты, прыветны і сонечны, / Ранкам якраз такім, як сённяшні, / Для нас адчыняў усе дзверы школьныя* [7, с. 31]; *Мы зналі да клёнаў шлях самы кароткі... Любілі прастор яны сонечны, дзённы* [7, с. 33].

Успаміны дзяцінства асветлены ў паэта светам: *ранак прыветны і сонечны, прастор сонечны, дзённы* [7, с. 31]. Хлеб, які выпякала ў дзяцінстве мама, А. Вярцінскі называе не проста хлебам, а святочным караваем, што меў пэўнае прызначэнне, абрадаваецца, сімваліку: *Калі ж мы, нарэшце, заплюшчвалі вочы, / Нам сніліся казачныя караваі, / Сніўся хлеб новага ўраджаю* [7, с. 33]. У паэме «Песня пра хлеб» пераважаюць назоўнікавыя сінонімы, якія ў сваёй семантыцы адлюстроўваюць шчырую аўтарскую павагу, захапленне-ўсхваленне і ўдзячнасць сваёй маці: *Дзякуй за ўсе твае добрыя справы, / За ўсе твае печывы, твае стравы* [7, с. 35]; *Ты нас акружала цяплом і ласкаю, / Ціха расказвала казку за казкаю* [7, с. 35]. Не менш актыўна паэтам ужываюцца

прыметнікавыя і дзеяслоўныя сінонімы, якія становяцца сінонімамі толькі ў канкрэтным тэксте (кантэкстуальныя): *Даўно не было ў нас з табою сустрэч, / Старая, добрая, родная печ!* [7, с. 34].

На старонках паэмы *печ* як сімвал шчаслівага дзяцінства лірычнага героя выступае амаль жывой істотай. З цеплынёй і пачуццём глыбокай тугі паэт апісвае печ, у якой некалі маці выпякала хлеб, ужываючы пры гэтым дзеяслоўныя сінонімы ў прошлым часе для перадачы суму па тых часах, што не вернуцца: *Ходзяць ўпарта пагалоскі, / Што ты ўстарэла для новай вёскі, / Што ты аджыла і формай і зместам* [7, с. 34].

Сяргей Законнікаў у кнізе «Згадкі Вогненнага Пса» (раздзел «Хлебны пах») таксама звяртаецца да канцэпта «хлеб» і да вобраза печы. Сучасныя электрычныя і газавыя пліты не ідуць ні ў якое параўнанне «з тым маміным чарадзействам ля сапраўднай вясковай печы-царыцы. Яго выніку чакала ўся мая істота. Чакала не толькі таму, што пастаянна хацелася есці. Мяне захапляла ўсведамленне сваёй далучанасці да фантастычна цудоўнай працы, бо ў яе працэсе атрымліваў ад мамы дробныя заданні» [8, с. 9]. Як і ў паэме А. Вярцінскага: *Былі мы ў мінуту гэтую рады / Выканаць матчыны ўсе загады. / Мы ёй намагалі рукаў закасваць, / Муку падсыпаць па яе заказу, хусцінку мы ёй папраўлялі ахвотна / Ці лоб выціралі матчын потны.* [7, с. 134]. А калі маці пасылала за кляновым лісцем для ўдалай выпечкі хлеба, дзеці, *свой выканаўшы абавязак, / Сабой ганарыліся не на жарты, / На меншых сяцёр глядзелі з пагардай* [7, с. 135].

С. Законнікаў успамінае, як мама даланёю, змочанай у вадзе, ласкава абгладжвае зверху кожны будучы бохан. Гэта нагадвае паэту тое, як яна гладзіць сваіх дзетак па віхратых галоўках [8, с. 9]:

*І так захочацца – аж слінкі –
Адламіць цішком
Ад той пахучае скарынкі
Што млее там, пад ручніком.*

А калі маці пісьменніка выйшла з блакады, з балота, калі ўсё яе цела было пакрыта *болькамі-вадзянкамі*, вось што яна сказала свайму сыну: «Угадай сыноч, што я тады на папялішчах адчувала? Не паверыш! Хлебны пах, які доўга-доўга стаіць у кожнай вясковай хаце пасля выпечкі боханаў» [8, с. 9]. Такім чынам, канцэпт «хлеб» – гэта згустак шматвекавой культуры беларусаў, які кандэнсуе ў сабе пэўныя асацыяцыі, уяўленні ў святдомасці чалавека, і дае сілу выжыць і ўтрымацца ў цяжкія хвіліны быцця.

Інтэлектуальны пачатак, разважанні-дыскусіі па шматлікіх маральна-этычных праблемах прасочваюцца праз радкі паэта. Вынікам гэтых працэсаў становіцца філасофская лірыка. Паэт не выкарыстоўвае незвычайных паэтычных вобразных сродкаў, гаворыць проста, звычайнымі словамі, але як кранаюць гэтыя радкі, як прымушаюць задумвацца... Кожнае слова, кожны гук «граюць» у радку, нібы выконваючы сваю ролю, ды так, што вяртаешся зноў і зноў, перачытваеш і суперажываеш: *Гэта – нібы вяртанне ў родныя сэрцу мясіны. Гэта – нібы вяртанне ў святанне, у свет дзяціны* (7, «Вяртанне»).

Метафара. Падобныя спалучэнні слоў якія складаюць аснову метафарычных пераносаў, дазваляюць ствараць думку, у якой хаваецца дадатковы змест, можна сустрэць у паэзіі Р. Барадуліна: *Мы зараслі Лясамі хлусні. / Пачуй нас і пакарчуй / Пакоры нашае пні* [9, с. 91].

Самым дасканалым паэтычным тропам, у аснове якога ляжыць перанос назвы аднаго прадмета на другі на аснове падабенства іх прымет, выступае метафара [10, с. 88]. Вялізная колькасць даследаванняў прысвечана метафары, дзе з розных пазіцый разглядаецца яе «намінатыўныя патэнцыі і магчымасці, семантыка-сіntaxічныя аспекты функцыянавання, класіфікацыйныя тыпы кірункі сэнсавага развіцця і інш.» [11, с. 30]. Ра-

ней за ўсіх гэтым тропам зацікавіўся Арыстоцель, які даў яе першае апісанне і класіфікацыю ў сваёй «Паэтыцы», дзе назваў метафару скарачаным параўнаннем [12, с. 88]. Наогул, старажытныя граматыкі лічылі, што мова багоў (паэзія) адрозніваецца ад звычайнай мовы людзей сваёй адпрацаванай формай, гармоніяй: *poëta loquens picture est (паэзія – гаворачы жываніс)*. У антычныя часы Дзяметрый заклікаў паэтаў смялей карыстацца гэтым тыпам мастацкага пазнання рэчаіснасці, але разам з тым папярэджваў пра пэўную небяспеку іх неабмежаванага выкарыстання: «У першую чаргу належыць карыстацца метафарамі, бо менавіта яны больш за ўсё і робяць мову мілагучнай і ўзнёслай. Але іх нельга ўжываць надта часта» [12, с. 251]. Паэтычная метафара – экспрэсіўны сродак паэтычнага твора, выступае як складаная разнапланавасць семантычнай структуры [13, с. 232]. Метафару нельга змяніць, замяніць ні на адзін іншы від выказаў, менавіта механізм пераносаў значэнняў і з’яўляецца асновай для класіфікацыі метафар.

Метафара выступае крыніцай узбагачэння і развіцця мовы, крыніцай мастацкай творчасці. Яна поліфункцыянальная, яе мэтазгоднасць і мастацкая задума звычайна выўляецца ў кантэксце. Метафарычнасць бачання – адна з прымет паэтычнага таленту. Метафары прыносяць у паэзію навізну погляду на навакольны свет, элемент нечаканасці і першаадкрыцця рэчаіснасці.

Паэтычная мова А. Вярцінскага вылучаецца багатай метафарычнасцю. Адносна вялікую групу складаюць агульнамоўныя метафары: *Ты чуеш, як звiняць дзесь галасы* [7, с. 10]; *Дачакаешся белых кветак / І шумлівай зялёнай ліствы...* / *Каб я знала, што прыйдзе гэтак / Мая радасць у дзень веснавы* [7, с. 12]; *Не тужыла б я, вішанька-вішня, / Толькі б клікала сэрцам той час, / Не сумуй, не трывожся залішне – / Скора прыйдзе вясна да нас* [7, с. 12]; *Турботы нясе вясна, / Першай вясну сустракае яна, / Хаця турботы нясе ёй вясна, / Хаця надыходзіць той час...* [7, с. 14].

Даволі пашыранай тэмай выступае ў А. Вярцінскага тэма вайны, яе бесчалавечнасць, жорсткасць і жахлівасць. Пры раскрыцці гэтай тэмы для большай выразнасці, канатацыйнай афарбоўкі, паэт шырока ўжывае метафары, якія ўжо даўно сталі агульнамоўнымі [7, с. 19]:

*У адных з іх няма вачэй,
У другіх жа – рука адна.
Ну, а трэцім яшчэ цяжэй:
Ім скалечыла душы вайна...
І ад тых успамінаў і сноў
Паратунак – у веры адной,
Што вайна не паўторыцца зноў,
Не залье мірны дзень крывёй.*

У вершы «Рэквіем па кожным чацвёртым» амаль кожны радок насычаны метафарамі, якія побач з выкарыстаннем спецыяльных лексем з адмоўнай канатацыяй (сякера, навала, бязлітасна, да слёз, смяротны агонь, апаліць), садзейнічаюць стварэнню яскравага эмацыйнага настрою верша [7, с. 62, 65]:

*Сякера ваеннай навалы
Прайшлася бязлітасна па ім...;
Зямля мая бой прымала
Ад стара і да мала...;
Хацелася ім ваяваць да слёз,
Як хочацца бегаць дзесям...;
Калі агнём вайны,
Смяротным агнём апаліла іх,
Штось зразумелі яны.*

Метафара можа свабодна аб'ядноўваць у сабе бязмежнае паэтычнае ўяўленне з рэалістычнай асновай. У аснове яе ляжыць «мысліцельная аперацыя параўнання, а сама метафара – адпрацаванае захаванае параўнанне» [14, с. 94]. У метафары закладзена сіла, якая разбурае «межы немагчымага, здольная прыблізіць далёкае і ўзвысіць звычайнае» [15, с. 53].

Вельмі гарманічна паэтам ужываюцца метафары ў творах, што перадаюць радасць, шчасце пасля вызвалення, надзею людзей на мірнае жыццё, на светлае заўтра [7, с. 15, 20]:

*Яго ўбачыш – дзяцінствам павее
І яшчэ нечым светлым такім,
Што, як радасная надзея,
Авалодае сэрцам тваім.
А вочы смяюцца – у іх
Іскрынкі якогась рашэння...
Насустрэч пабеглі ад нас
Раскаты вясёлага смеху.*

Паэт з цікавасцю і ўзнёсласцю перадае мірны час нашага народа, звыклых будні вяскоўцаў, у чым, безумоўна, немалаважная роля належыць метафары, якая дапаўняе гукі гукі эпіфарай [7, с. 10, 14, 24]:

*Па-над якой звісала каласы,
Ідуць у вёску з песнямі дажынкі;
Першай вясну сустракае яна,
Хаця турботы нясе ёй вясна;
Знаю, следам за імі **дождж**
Пачне шчодро паіць зямліцу,
Паліваць яе ўшыр і ўздоўж.*

У індывідуальна-аўтарскіх метафарах адбываецца «актыўны ўзаемаабмен паміж літаральным цэнтральным значэннем і яго патэнцыялам значэнняў, што выклікаюць пэўныя асацыяцыі. Кожнае слова, што ўваходзіць у яе склад, мае свой канататыўны патэнцыял, як і асноўнае слова, якое ўжыта ў пераносным сэнсе» [15, с. 51]. Метафара выўляецца ў працэсе ўзаемадзеяння слоў, яна патрабуе пэўнага кантэксту для рэалізацыі свайго значэння.

З вялікай колькасці індывідуальна-аўтарскіх метафар у паэзіі А. Вярцінскага можна выдзеліць некалькі мадэляў словазлучэнняў, па якіх будуюцца гэты троп.

1. «Метафарызаваны назоўнік у назоўным склоне з залежным назоўнікам у родным» (ці генітыўная), калі пры метафары часта прымяняецца «родны вызначальны, які і тлумачыць, у чым справа» [16, с. 53]: *Ды набліжэнне інішае пары заўважыць можна ў гэтую часіну* [7, с. 10]; *Табе здалося: гэта сівізна гарачай працы стомленага лета* [7, с. 10]; *Ці хутка дойдзе да бар'еру глухой адчужанасці людскай* [7, с. 38]; *Дум бяссонных памочніца, вярхоўны іх старшыня* [7, с. 39]; *І ёсць яшчэ цішыня світальная, Ёсць яшчэ цішыня першага вітання, першага агня* [7, с. 39]; *Яе змяніла пара завірух, разрух, галадух* [7, с. 41]; *Усмешка дабру больш да твару* [7, с. 41]; *Ведаў сілу сярпа і молату* [7, с. 42]; *Ім свежай думкі прыток патрэбен* [7, с. 44]; *Як лёгка азону глыток* [7, с. 44]; *Салдатам, што ведаюць смак пораха* [7, с. 56].

2. «Метафарызаваны дзеяслоў + назоўнік у назоўным склоне», іншымі словамі, дзеяслоўная метафара, калі становіцца відавочным тое, што прадмет не можа мець таго дзеяння, якое абазначана дзеясловам: *Даспелі гронкі маладых рабін, палаюць чырванню паміж лістамі* [7, с. 10]; *Глядзець уніз стаміўся месяц і прытаіўся між аблок* [7, с. 11];

Спыніўся ветрык каля весніц ды зноў пабег кудысь у змрок [7, с. 11]; То каласы ўраз загамоняць, затрызняць ціха аб жніве [7, с. 11]; То нечаканая зарніца расее раптам ночы цень... Ноч непакоіцца: ёй сніцца гарачы працавіты дзень [7, с. 38].

У залежнасці ад структурна-семантычных асаблівасцей ў паэзіі А. Вярцінскага можна выдзеліць уласна метафары і метафары-параўнанні.

У пэўнай сітуацыі, калі некаторыя яскравыя прыметы прадмета называюцца словам у прамым значэнні і ўтвараюць метафарычны змест або выклікаюць пэўныя асацыяцыі, звязаныя з такой семантыкай, ствараюцца ўласна метафары: *Раніцою ў сад я прыйшла, і кіўнула галінкаю мне за зіму настывшая вішня, ціха тужачы аб вясне [7, с. 12]; Вецер хвалюе сонца ў вадзе [7, с. 14]; Над галавою сінява плыве, І воблачка па-летняму бялее [7, с. 10]; Сад не шуміць, бо не ўзняць галін, Яны сагнуты цяжкімі пладамі [7, с. 10]; Глядзець уніз стаміўся месяц / І прытаіўся між аблок. / Спыніўся ветрык каля весніц, / Ды зноў пабег кудысь у змрок [7, с. 11]; То каласы ўраз загамоняць, Затрызняць ціха аб жніве, / То нечаканая зарніца / Расее раптам ночы цень... / Ноч непакоіцца: ёй сніцца / Гарачы працавіты дзень [7, с. 11]; Прачынаешся раніцою, – / Табе ў вочы ўдарыць святло... [7, с. 15].*

У метафарах-параўнаннях некаторыя прыметы служаць асновай збліжэння або супастаўлення з другім прадметам, і пры гэтым яны абодва называюцца: *Шчыт занімаў ільвіную долю, / Топка твая зіла тунелем [7, с. 34]; Мы выглядаем святой прастатой [7, с. 54]; Слова гэта свеціць сонцам [7, с. 74]; А ў нашай памяці ты самым светлым міфам застанешся назаўжды [7, с. 108]; Слова гучаць эпітафіяй [7, с. 121]; Толькі над намі лятаюць іх душы птахамі [7, с. 121].*

Мова паэзіі – эмацыянальна афарбаваная мова. У лірычных радках, як нідзе, назіраецца своеасаблівая канцэнтрацыя тропай, якія адыгрываюць тут незаменную выяўленчую ролю, Менавіта ў сістэмах прамых і пераносных значэнняў слоў і ўвасабляецца перш за ўсё змест паэтычнага твора.

Метанімія. У творчасці А. Вярцінскага не вельмі шырока ўжываецца метанімія, троп, пры якім адбываецца перанос назвы адных прадметаў ці з’яў на другія на аснове іх знешняй ці ўнутранай сувязі. У асноўным, на метанімічных пераносах пабудаваны творы грамадзянскай тэматыкі, прысвечаныя гісторыі роднай Бацькаўшчыны, гістарычным падзеям на міжнароднай арэне: *Ленінскі розум ведаў даўно: Рэвалюцыю робіць не зло, а дабро [7, с. 41]; Смех той слухала Расія, І ў ёй абуджалася новая сіла [7, с. 42].* Гістарычны эцюд «Бурбоны вяртаюцца ў Парыж» цалкам пабудаваны на метанімічных вобразах: *Бурбоны вяртаюцца ў Парыж, / На трон вяртаюцца бурбоны... Ці толькі сон прысніўся, Францыя. / А прабуджэнне – рэстаўрацыя? / Чаго ты, Францыя, маўчыш?... / ...Бурбоны вяртаюцца ў Парыж [7, с. 43].*

Заўважаны метанімічны перанос ў тэкстах філасофскай тэматыкі. Адным з рэдкіх прыкладаў з’яўляецца верш «Хто вынайшаў веласіпед?»: *Хто вынайшаў веласіпед? / – Над гэтым не вельмі думае свет [7, с. 53]; Вуліца жывая, і яна жыве, / І яна хоча жыць... / І яна здзіўлена пытае... [7, с. 88–89].*

У творах патрыятычнай тэматыкі паэт з болей гаворыць пра жахі, прынесеныя вайной, з замілаваннем апісвае шчаслівае дзяцінства на малой радзіме. Так, напрыклад, наступныя радкі з верша «Балада пра спаленую вёску і жывога пеўня» яскрава ствараюць вобраз такога малюнку з дапамогай дзеясловаў руху: *Будзяць яны на досвітку сёлы. / І ў сёлах пачынаецца рух. / Яны, жывыя сёлы – не соні, / Спяшаюцца рана на ніву і луг [7, с. 60–61].*

Разгляд і аналіз паэтычных радкоў А. Вярцінскага дазваляе выявіць розныя віды метаніміі, сярод якіх найбольш пашыранымі выступаюць наступныя:

1) назва месца выкарыстоўваецца для абазначэння людзей, якія там знаходзяцца: *Смех той слухала Расія, і ў ёй абуджалася новая сіла [7, с. 42]; Ці толькі сон прысніў-*

ся, Францыя, а прабуджэнне – рэстаўрацыя? Чаго ты, Францыя, маўчыш? [7, с. 43]; Вуліца гляне на фасады, скажа насмешліва: Ого! [7, с. 46]; Вуліца не можа прыняць усур'ёз пахавальнае шэсце... Вуліца жывая, і яна жыве і яна хоча жыць... і яна здзіўлена пытае: «Хіба паміраюць людзі?» [7, с. 87]; Хто вынайшаў веласіпед? – Над гэтым не вельмі думае свет [7, с. 53]; А потым крычаў і двойчы, і тройчы, на золку вёску будзіць пачаў... А вёска маўчала [7, с. 60]; Што трэба вёсцы болей? Вёска святкуе падзею [7, с. 84]; Пачынаецца рух... З пеўнямі сёлы прачынаюцца [7, с. 61]; Ранай адной страшэннай На целе маёй Беларусі [7, с. 63]; Зямля мая бой прымала ад стара і да мала [7, с. 62]; Недзе горад вялікі ляскае жалезам [7, с. 84]; Потым гаі яшчэ трымала [7, с. 47];

2) стан, адносіны чалавечага жыцця абазначаюцца па іх знешнім выразе, прымеце, напрыклад: Я іду, а рука мая тужыць, душа мая тужыць на нечай руцэ [7, с. 99]; Ты ў такім шчаслівым узросце, Калі сэрца не знае злосці [7, с. 100]; Я знаю: тое, другое. Сэрца нясе зарад [7, с. 101]; Бывайце, бывайце! – душы занялі [7, с. 103];

3) прадмет, з'ява абазначаюцца па імені яго стваральніка, кіраўніка альбо ўладара: Бурбоны вяртаюцца ў Парыж, На трон вяртаюцца Бурбоны [7, с. 43]; Не было Марата і Рабесп'ера, Не было якабінца П'ера [7, с. 43]; Ленінскі розум ведаў даўно: Рэвалюцыю робіць не зло, а дабро [7, с. 41];

4) пэўныя дзеянні абазначаюцца назвай сродкаў, прыладаў, органаў, пры дапамозе якіх яны здзяйсняюцца: Мільгнулi твары, абажуры [7, с. 48]; Хораша рукі дзіцячыя дружаць, Хораша плыць на чароўнай рацэ... Я іду, а рука мая тужыць, Душа мая тужыць на нечай руцэ [7, с. 99]; Сведчылі месяц, ноч і я: Сцелюць пасцель рукі жаночыя, рукі белыя, рукі ўмелыя, Як яны знаюць справу сваю [7, с. 107].

Аналіз метанімічных пераносаў дазваляе сцвярджаць, што найчасцей паэт выкарыстоўвае гэты сродак ў творах грамадзянска-патрыятычнай і філасофскай скіраванасці. Стылістычны эфект мастацкай метаніміі дасягаецца дзякуючы пераносу назвы з аднаго прадмета на другі на аснове сумежнасці, пры гэтым крыніцы метанімічнага збліжэння паняццяў невычарпальныя, што стварае вялікую прастору для творчага выкарыстання гэтага тропу.

Заклучэнне

Паэзія Анатоля Вярцінскага вылучаецца агульнафіласофскай споведззю пра людскі лёс на зямлі. Творы яго насычаны разнавіднасцямі вобразаў, тропікай, словакарыстаннем. Суб'ектыўны, індывідуальна-аўтарскі погляд на рэчаіснасць, прыёмы і спосабы ператварэння яе ў іншае існаванне ў слове – непаўторныя рысы асобы і творчай манеры паэта. Аналіз паэтычных твораў дазваляе адзначыць выкарыстанне агульнамоўных, індывідуальна-аўтарскіх метафар і метафар-параўнанняў.

У творах А. Вярцінскага метафара выступае найважнейшым моўным сродкам пры стварэнні экспрэсіўнасці, абуджэння эмацыянальных адносін, перадачы разнастайных семантычных сувязей у кантэксце. Не вельмі пашыраны троп у паэта – метанімія, але ён адыгрывае важную ролю ў стылістыцы паэтычных твораў. Сінонімы садзейнічаюць стварэнню яркай, эмацыянальнай вобразнасці. Усё гэта разам з індывідуальным раскрыццём канцэпта 'хлеб' стварае непаўторнасць і унікальнасць творчай манеры Анатоля Вярцінскага.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Лойка, А. Светла. Смела. Магутна / А. Лойка // ЛіМ. – 1991. – Л. 15.
2. Баўтрэль, І. Непаўторнасць таленту. Колькі слоў пра паэзію Анатоля Вярцінскага / І. Баўтрэль // Род. слова. – 2011. – № 11.

3. Гніламёдаў, У. Ля аднаго вогнішча : літ.-крыт. арт. / У. Гніламёдаў. – Мінск : Юнацтва, 1984. – 190 с.
4. Бугаёў, Д. Талент і праца : літ. крытыка / Д. Бугаёў. – Мінск : Маст. літ., 1979. – 352 с.
5. Колас, Я. Новая зямля / Я. Колас. – Мінск : Нар. асвета, 1967. – 346 с.
6. Гілевіч, Н. Родныя дзеці : раман у вершах / Н. Гілевіч. – Мінск : Маст. літ., 1985. – 192 с.
7. Вярцінскі, А. Святло зямное / А. Вярцінскі // Святло зямное : выбр. вершы і паэмы. – Мінск : Маст. літ., 1981. – 170 с.
8. Законнікаў, С. Хлебны пах / С. Законнікаў // Літ. Беларусь : дадатак да газ. «Новы час». – 2016. – 23 верас.
9. Барадулін, Р. Ксты / Р. Барадулін. – Мінск : Рым.-катал. парафія св. Сымона і св. Алены, 2005. – 472 с.
10. Цікоцкі, М. Я. Стылістыка беларускай мовы / М. Я. Цікоцкі. – Мінск : Выш. шк., 1976. – 304 с.
11. Старычонак, В. Д. Полісемія ў беларускай мове (на матэрыяле субстантываў) / В. Д. Старычонак. – Мінск : БДПУ імя Максіма Танка, 1997. – 232 с.
12. Аристотель и античная литература. – М. : Наука, 1978. – 229 с.
13. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Совет. Энцикл., 1969. – 608 с.
14. Никитин, М. В. О семантике метафоры / М. В. Никитин // Вопр. языкознания. – 1979. – № 1. – С. 91–102.
15. Вовк, В. Н. Языковая метафора в художественной речи. Природа вторичной номинации / В. Н. Вовк. – Киев : Наук. думка, 1986. – 143 с.
16. Томашевский, Б. В. Поэтика русской литературы : избр. тр. / Б. В. Томашевский. – М. : Наука, 1976. – 511 с.

Рукапіс паступіў у рэдакцыю 18.10.2017

Barouskaya I.A. «A Separate Continent National Poetry» Anatol Viartsinsky's

The article represenrs the analysis of the works, humanism orientation, the most outstanding image-bearing means of Anatol Viartsinsky's poetry on a broad factual material. Being a playwright, a literary critic, a translator, a journalist, a poet, he always asserted the poem strength where sense and emotions are in close collaboration. A lot of his works are set to music by composers. The article retraces the connection between his art and the creative works of Kolas, Gilevitch and Baradulin. The article considers the concept of «bread» in the first work «The Song about the Bread». He classifies and analyses the metaphors use depending on the poetical text themes and poetics, he notes the rich metaphorical language of some poet's works. The article picks several word combination models on which this trope is built out of a large number of individual author's metaphors in Anatol Viartsinsky's poetry. The poetical lines analysis allowed the author to determine different types of metonymy as well. The author also notes the synonyms role in A. Viartsinsky's poetical lines.